

Pe la vreo 18 ani, Ovidiu călătorea inițiativ prin Grecia, în starea de spirit paradisiacă a unui tânăr iubit și răsplătit parental pentru inteligența și farmecul său. Călătoria de studiu urma să încununeze educația. Mai mult decât fratele său, Ovidiu fusese un elev privilegiat, dar gustase și el di „deliciile coercitive” ale școlii.

Un alt tânăr, tot cam de vârsta lui Ovidiu, a avut o stare conflictuală cu mentorul său, William Chappel. Ne aflăm de data aceasta în Anglia, la Christ College, Cambridge. În postul Paștelui din 1626, tânărul recalcitrant la canoanele scolastice, încearcă să se emancipeze de sub tutela autoritară „magistri duri” și se întoarce acasă la părinți. Părinții, comprehensivi, l-au primit pe fiul rătăcitor. Era tânărul John Milton. De acasă, din exilul său aurit, Milton răspunde, se pare, uneia din cele două scrisori redactate în limba greacă, de către prietenul său, Charles Diodatus(1609-1638), fiul unui reputat fizician, aflat în vizită la Chester. Se iscă astfel din tumultul mândriei rănite, dar semețe, „*Elegia Prima ad Carolum Diodatum*”, datată 1626. Elegia este elegant redactată în limba latină, în distih elegiac, după modelul spiritual și literar preferat al poetului său preferat, Ovidiu. Milton adjucecă străvechea divinitate a genezei romane pentru preamărirea și dănuirea Londrei. O Londră cumva tomitană, din perspectiva unui proscris. Numai că Milton își refuză lucid condiția și vocea disperării a celebrului relegat „ ille Tomitano flebilis exul agro”. Pe Milton, claustrarea în casa părintească, între cărțile ce reprezintă viața sa, îl reține „nec invitum” (nu fără voia sa). Ba mai mult, tânărul trăiește un exil profitabil, conform mărturiei sale: „Laetus et exilii condicione fruor”. Spectacolul scenei de teatru și spectacolul lumii îl captează pe tânărul poet. Totuși nici comedia plautină, nici tragedia greacă nu-i aduc decât emoții estetice trecătoare. Milton iubește mai presus de orice viața, nu imitația vieții din piesele de teatru cu ecouri ale unei antichități desuete. Din spectacolul lumii, pe tânăr îl fascinează feminitatea inocent senzuală și grațioasă a fetelor ce colindă străzile Londrei și dumbrăvile din preajma orașului cetate. Succintă reeditare a eroticii galante din „*Ars Amandi*”. FERIA nu durează veșnic, ci clipe Transpare din poem, delicat și cu finețe stilistică exprimat, un „ taedium vitae” dincolo de efluviile erudite și emoționale juvenile. Ochii nu-l ajută pe tânărul Milton. Obsesia vieții ca spectacol destinat vederii, alegoria mitologiei arhaice din spațiul elenistic și roman, transgresat în fapt văzut, trădează o teamă existențială acum, abia resimțită. Diodatus, singurul prieten pe care Milton l-a recunoscut vreodată, sedus de farmecul

erudit și inteligența sensibilă a acestuia, destinatar al primei elegii, va muri prematur, la numai 29 de ani, după nici 12 ani după acest episod epistolar. Milton, cu porecla sa de școală „domnișoara”, în speță un tânăr expresiv și delicat, cu păr șaten, va respinge din răspuțeri orice formă de reprimare a cugetului său avid de libertate. Milton se va vădi imun la orice formă de tutelă autoritaristă, ori de unde se va ivi aceasta, de la semenii, de la instituțiile publice și religioase, dinspre ideea scolastică pietrificată în mimetisme și clișee. Deocamdată o retorică ornamentală drapează plictisul său discret în fața unei ordini prestabilite și imuabile.

Revolta juvenilă nu constituie expresia unei crize de adaptare, zgomotoase, dar efemere, de tip adolescentin. Tânărul are deja în mentalul său o matrice etică, estetică și religioasă. Analogia sa voită cu exilul tomitan, chiar proclamată ludic, deocamdată, nu stă sub semnul hazardului. Stingher printre mesajele erudiției dintr-o antichitate mortificată, timorat în fața lumii ca spectator, la care nu accede cu vederea sa plăpândă, Milton presimte datul vieții amenințat cu irosirea de sine. În elegia sa, tânărul poet îl așează ca valoare de referință pe Ovidiu: „O, de n-ar fi pățimit poetul nicicând, prea crâncena-i povară/ Lamentabilul exil, acela pe pământ tomitan/ N-ar fi cedat nimic, deloc, în fața lui Homer ionianul/ Nici tu Maro, glorie nu ai fi avut, înfrânt deja de la debut.”

Din perspectiva opiniei sale, formulate ipotetic în confidența epistolară către Diodatus, prietenul său de elecție spirituală, Ovidiu, datorită ursitei sale de damnat, nu apucase să-și dea măsura creației. Subtil transpare ideea că năpasta s-a abătut asupra lui Ovidiu înainte ca acesta să-și vadă împlinită opera. În admirația sa nedisimulată față de Ovidiu, Milton strecoară cu mâhnire discretă o undă de reproș idolului său.

Afinitatea lui Milton cu poetul Romei augustane își are corespondențele sale în epoca lui Charles I, instaurat la tron în 1625, cu un an înainte de crearea elegiei către Diodatus. Suspicios și șovăielnic, puritan și influențabil de anturajul Curții, Charles I duce o politică perdantă. El își atrage ostilitatea elitei politice și intelectuale, prin intenția sa manifestă de a instaura tirania absolută. În fapt absolutismul profesat era îndreptat împotriva individualismului și a spiritului identitar politic, confesional și economic. El ar fi dorit reeditarea monarhiei după modelul principatului augustan, ambiguu, populist și ipocrit. Cum să nu se teamă poetul Milton de recidiva unui edict de tip augustan? Principatul lui Augustus fusese în fapt o monarhie absolută deghizată abil. Dreptul Cetății la decizie fusese amputat. Clientelismul politic era încurajat de favori selectivi. Augustus instalase o tutelă extrem de personalizată asupra instituțiilor romane. Personificarea puterii era percepută de mase ca o

necesitate inerentă, pacificatoare și ordonatoare. Fusese erodat până la epuizare însuși principiul rațiunii de stat tradiționale, cel al republicii romane. O Romă obosită accepta cu resemnare deificarea puterii temporare. Cât despre măsurile augustane privind supravegherea moravurilor, acestea aveau ca țintă anihilarea individualismului din mediile de opinie influente.

Mecenatul cultural urmărea aservirea elitei culturale și utilizarea camuflată a acesteia în direcțiile politice augustane. Dirijismul în spațiul cultural se instaura cu urmările inevitabile: supravegherea, controlul, cenzura. Mărinimia augustană îl inhiba mai degrabă pe Ovidiu, constrâns de conjunctură la conformism în operă, și chiar la umilitate în raport cu potentatul zilei, ce-și savura malițios rolul de zeu primordial peste pământ. Cât despre pretexte pentru izgonirea Artistului din Cetate, acestea se găsesc. Puterea absolută nu are nevoie de justificări pentru decizii punitive. Dacă e să ne raportăm la așa zisul libertinaj din „Ars Amandi”, atunci să aruncăm o privire asupra eroticii elegiace din epocă. Apoi puritanul Augustus nu s-a simțit vexat de alte păcate de tinerețe cam fără leac, cum se vor vădi acestea în opera de maturitate a unui poet: a se vedea Epoda VIII în care Horațiu spulberă orice concurență la proba de „trivialitate”, de unde poate și generoasa sponsorizare imperială a carierei horațiene. Tutela paternalistă a Creației a iscat izbucniri mocnite de revoltă la Vergiliu, ce nu putea scăpa ochiului de veghe augustan. Și totuși Vergiliu a fost venerat tocmai de instituția tutelară, Augustus. Om politic versat, dar și un fin cunoscător al autonomiei arealului estetic, Augustus nu-și putea face iluzii asupra proteismului cu care actul cultural în cuvânt, imagine și formă, scapă oricărui control. Conformitatea cu puterea temporară nu aduce prejudicii operei de artă, așa cum nici spiritul de revoltă și contestatar nu duce linear la împlinire creativă în artă. Atitudinea tranșantă, jertfa, eroismul, militantismul, creează istorie, nu artă.

Milton a înțeles din tinerețe, din parabola epocii augustane, esența contradicției dintre voința de a acționa și darul haric, cel al artei. În plan atitudinal, Milton își va manifesta o personalitate viguroasă, energică, imună la compromisuri penibile și dezonorante. Are repulsie organică față de controlul instituționalizat al vieții și al gândului privat. Spiritul său eminentemente puritan se împacă de minune cu natura sa senzuală și umanistă. Experiența și viziunea sa erotică sunt eliberate de constrângeri și prejudecăți. Poetul instaurează hotărât cultul respectului pentru femeie. Ca poet creștin al epocii, Milton aduce cu subtilitate reparație imaginii femeii, stigmatizate biblic ca ființă de rang secund. Tentativelor de confiscare a gândirii le va răspunde cu pamflete împotriva cenzurii. Pledează sever pentru libertatea presei și a opiniei. Se implică, militând activ

împotriva absolutismului monarhic. Charles I tânjea, în utopia sa păguboasă, după modelul antic augustan. Prin elanul său de a tiraniza inteligența, Charles își va semna sinucigaș condamnarea la moarte La 30 ianuarie 1649, regele va urca pe eșafod cu demnitate exemplară, fără să abjure de la tragica sa eroare absolutistă. Tragedia morții îl înalță sublim pe regele jertfit. Ca imitator al lui Augustus, Charles se dovedise un jalnic diletant. La schimb, moartea principelui roman nu are nimic înălțător și spectaculos.. Preocuparea sa tardivă pentru succesiune e penibilă.

Ostil regalității absolute, Milton nu se va acomoda nici cu spiritul egalitarist. El contemplă cu amărăciune cum condiția umană tinde către rătăcirea de sine, între ispita tiraniei și a disoluției în haos. Milton, sub imperiul unui impuls perpetuu al unei conștiințe zbuciumate, își caută cu înfrigurare propria sa cale spre puritate și nemurire, își caută Opera. Așa va ajunge la Paradisul Pierdut și la Paradisul Regăsit. Umanismul său creștin, dilematic și lucid, absolvit de utopie, îl va duce pe Milton în conștiința europeană modernă. Ovidiu i-a fost pildă, dar și avertisment.

Locul geometric de convergență spirituală a celor doi celebri poeți îl constituie stilizarea conștiinței individuale ca zestre a condiției umane. Mitologia selectivă din Metamorfoze grăiește despre natura necesară a răului transcendental. Milton va desăvârși ideea. El nu va aduce în mentalul său imaginea vulgata a unui Dumnezeu bun. Dumnezeu este și un demiurg al Răului complementar și relevant pentru atotputernicia sa. Omul accede la Dumnezeu nu numai prin supunere, ci și prin cutezanța sa. Creație de sorginte divină, omul este asemenea lui Dumnezeu, dar nu aidoma și nici egalul Creatorului. Prin artă, ființa umană se învinge pe sine, se șlefuește și se desăvârșește, se mântuie de datul perimat și perisabil. Ca bun creștin, Milton nu putea accepta deificarea unui principe sau rege. Precedentul „deificării” amâna sine die statornicirea creștinismului în Europa, și, prin extensie, Reforma.

Iar Ovidiu, în alt spațiu civilizator și altcândva, intuiuse ideea omului captiv prin conformarea sa la clișee și canoane. Intuiția l-a străfulgerat, dar nu i-a fost dat nici curajul nici răgazul exprimării explicite. Panteonul tradițional se golise de sacralitate și transcendență. Zeii hieratici, lipsiți de consistență și de capacitate volitivă ai lui Lucrețiu, prefiguraseră deja criza de identitate și formalismul religiei romane. În epoca augustană, Vergiliu este frământat de interogația dramatică „tantaene animis caelestibus irae” și-și făurește dureroasa epopee măcinat de ideea absurdului condiției umane. Aeneas, deși vestit prin pietate, își va trăi în necurmată suferință și efort, destinul său eroic în ipostaza de damnat, „profugus”.

Roma lui Augustus, pacificată și echilibrată în veacul de aur, insistă să rămână în epopeea lui Vergilius, sub stăruința blestemului original. Inflexiunea creștină a milei se face auzită în surdină, în epopeea poporului roman.

Augustus își etalează formal credința în zei. Politica de grandioasă finanțare a lăcașelor de cult împodobite de fresce și statui impunătoare ține mai degrabă de viziunea estetizantă a unui om politic rafinat, iscusit în manipularea emoției colective. El este sedus de principiul necesității încorporării puterii sale personale în opere de artă și de cult. Geniul său politic îl călăuzește către un act politic extrem de eficient și inspirat, acela de interfață umană ce se substituie, în unicitatea augustei sale persoane, politeismului. Cultul personalității maximalizat prin deificare, este de natură să interzică orice fel de pluralism sau de alternativă. Individul, istoria, arta, accidentalul biografic, devin captive cerinței conjuncturale de consens. Augustus realizează pactul social, către amurgul vieții sale pactul funcționa inerțial. Dar omul ce strunise un imperiu nu știuse gestiona eficient propriul său clan. În clipele de meditație solitară, Augustus realiza cum tocmai imaginea desăvârșită inspirată de orientul pe care, de altminteri, îl detesta, avea să-i joace o farsă istorică. Divinul Augustus risca să fie devorat de propria sa unicitate." Illa dies"(Met. XV, 868) din predicția ovidiană avea să vină, fie ea și „tarda”, „nostro senior aevo”(Met.XV, idem.

„Absens”, cuvântul din finalul metamorfozelor, așa cum a străbătut prin texte până la noi, fie și o formă atenuată a vreunei variante de manuscris ars, nu prea sună a eufemism. Oricum Augustus se chinuia la gândul perspectivei vidului de putere. Iar ca povara grijilor să fie și mai neguroasă, poetul, care avea acces la nevolnica sa intimitate, se pripea.. Mai gafase literatul, dar acum era momentul să-l dizgrațieze exemplar pe cel ce cutezase să-i cobească moartea.. Milton spunea în elegia sa de tinerețe „O, utinam vates nunquam graviora tulisset”. „Graviora”, un plural neutru, nedeterminat, dar un plural care aluvioneze mai multe elemente. Or, Augustus, suspicios, îl talonase pe Ovidiu pe tot parcursul carierei poetice. Relegarea avea să fie decizia finală prin care Augustus îi organiza lui Ovidiu nu cu vorba, ci cu fapta, condiția de „absens”. Absența lui Ovidiu de la Roma echivala cu suprimarea ideii de poet haric și autoritar. Proprietatea intelectuală este pusă sub control de stat.

Milton asimilase lecția despre manuscrise arse sau alungate din biblioteci. Cel menit să fie mai presus de Homer și Vergiliu fusese izgonit din cetate.

Blestemăția ratării lui Ovidiu l-a torturat pe Milton. Drept pentru care poetul englez recuză fără echivoc orice fel de

autoritarism. În Elegia către Diodatus, tonalitatea este delicată și difuză. Mândria rănită se consolează prin vigoarea tinereții. Pe traseul maturizării spirituale, vocea publică a lui Milton se asprește. El vădește tenacitate și metodă procedurală. Implicarea sa directă și fățișă în viața politică, precum și în disputele teologale, unde va cuceri ostilitate, dar și respect. Anticipază și contracarează primejdia unor edicte de marginalizare și intoleranță inspirate, prin analogie, fie ea și involuntară, din precedentul augustan. Omenește își va accepta cu stoicism partea sa juruită pentru chin și suferință.

În frageda-i tinerețe Milton se sufocă în Camusul de tristă evocare și evadează ludic într-o Londră feerică, apoi își țese cu migală îngândurată opera, pe echilibrul fragil dintre Artă și putere.

Poetul Milton va trăi într-un exil interior perpetuu în campus universitar sau mai târziu într-o Londră frigidă și crepusculară, o Londră agitată și tensionată, o Londră oarbă în paradis, o Londră tomitană.

O Londră în care, deocamdată, poetul presimte, în atmosfera de carnaval stradal, tensiunea dureroasă a înstrăinării și însingurării. Mulțimile, își trăiesc cu fervoare momentul bucuriei colective, ca un exercițiu de exorcizare colectivă a grijiilor cotidiene. Cum altfel să interpretăm spectacolul alaiurilor populare angajate în regia unui ritual, o formă de statornicie irațional repetitivă? Tânărul Milton contemplă strada vibrând de tinerețe și de viață, dar nu se poate identifica nicicum cu personajul colectiv. Milton aparține elitei umaniste europene. Prin judecățile și evaluările sale, elitele ajung să contribuie ele însele la opiniile și emoțiile publice, de grup. Exilul, noțiunea cheie a **Elegiei către Diodatus**, făurește un arc în timp și spațiu între o Europă livrescă și țărâmul tomitan. Receptarea continuă de către Europa elitistă, de formație livrescă, a tragediei lui Ovidiu, creează ca spațiu obsedant de referință pentru surghiun, Tomisul. Prin extensie, pământul civilizației românești devine simbol cultural al unui țărâm de gheață fizică și spirituală pentru un literat, pentru un poet. Ovidiu iese, prin accidentul său biografic din istoria literaturii culte și intră, cumva într-o mitologie subterană a Europei. Mitul frigului inospitalier. De aici și până la imaginea civilizației românești generate de un țărâm barbar și izolaționist e doar un pas, un singur pas. Adăugăm și perpetuarea voluntară, programată, a mitului horror, al lui Dracula, și întregim cuprinderea mitologiei negre, de la hotarul maritim până la înalt hotar transilvănean.

Iar din interiorul sufletului nostru românesc, avem a da o luptă dramatică între datinile pe care ni le însușim necondiționat și tălmăcirea lor pentru uzul „peregrinului și spectatorului străin”.

Avem a face un efort flexibil și inteligent până să aducem pământul tomitan și transilvănean de la statutul de simbol subliminal

al ororii angoasante la acela de metaforă elegant ornamentală. Cărturarii au și datoria și vocația abstragerii comunitare din tenebrele mitologiei păguboase pentru imaginea în lume a poporului român.